

PIENĀKUMS UN SATVERSMES PREAMBULA

DUTY AND PREAMBLE OF *SATVERSME*

Diāna Apse, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras docente

Summary

The aim of the article is to commemorate the late Professor Romāns Apsītis, to view and analyse some of his principal approaches to life and activity in law, as well as the contribution of his scientific heritage to improving the constitutional foundations of the Latvian legal system in his capacity of a statesman, judge, jurist. The article also considers and his outlook upon the cultural aspects of love and responsibility – duty and love for one's own people and country, Latvia.

Atslēgvārdi: Satversme, preambula, pienākums, atbildība

Keywords: *Satversme* (Constitution of Latvia), preamble, duty, responsibility

Ievads

Raksta mērķis pieminēt mūžībā aizgājušo profesoru Romānu Apsīti, aplūkot un analizēt viņa atsevišķus svarīgākos dzīves un darbības veidus tiesību zinātnē un viņa zinātniskā mantojuma nozīmi Latvijas tiesiskās sistēmas konstitucionālo pamatu pilnveidē, valstsvīra, tiesneša, tiesībzinātnieka, kultūras cilvēka darbībā un saistībā ar Satversmes preambulā noteiktiem pienākumiem, mīlestības un atbildības aspektiem – pienākumu un mīlestību pret savu tautu, Latviju.

Pēdējo nedēļu notikumi ir piesātināti ar Vecās Derības laikmeta simboliem – metaforām, izteiksmes līdzekļiem un primitīvismu. Ir laiks, kad īpaši tiek uzjundīta tautas vēsturiskā atmiņa, kad 21. gadsimtā līst asinis un notiek prātam neaptverams, šausmīgs karš. Viss, kas notiek, kādreiz jau ir bijis.

Kas notiek ar pamatnormu tautas apziņā? Iespējams, tās saturs informatīvā kara apstākļos daļai tautas tikai tagad atklājas.

Laiks nav neizmērojams resurss, un mēs vēl varam dot to viens otram kā lielāko dāvanu. Par maz mēs sakām paldies cilvēkiem viņu dzīves laikā. Cilvēkiem, kas dāvāja mums iespēju dzīvot demokrātiskā tiesiskā valstī.

Šis ir simbolisma laiks, simbolu kontrolēšanas laiks un antropoloģisks civilizāciju pretnostatījumu laiks. Viegļprātīgas bezatbildības un morāles relatīvisma laiks, kad daudzos līmeņos dominē demonstratīva vēršanās pret tiesisko kārtību un likuma varu, tiešā nozīmē pārkāpjot pieļaujamās robežas.

Reģionālajā drošībā varu pārklājuma procesam ir nepieciešami sevišķi vēsturiskie apstākļi.¹ Tā ir tautu rūgta, dārga pieredze un izvēle. To rāda ne tikai bermontiāde, pretošanās okupāciju varām, ikkatra gatavība nosargāt savu valsti un arī Ukrainā notiekošais karš.

Profesors Romāns Apsītis (kopā ar pārējiem Neatkarības deklarācijas līdzauto-riem) ir 1990. gada deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, ar kuru 1990. gada 4. maijā tika atjaunota 1922. gada 15. februārī pieņemtā Latvijas Republikas Satversme, simbols. Viņš bija patiess pamatnormas īstenotājs, viņa personības ieguldījums sapņa par demokrātisku un tiesisku valsti realizēšanā ir nenovērtējams.²

Pavadot mūžībā aizgājušo kolēģi profesoru Romānu Apsīti, skanēja viena no viņa mīļākajām kora dziesmām – Imanta Kalniņa un Knuta Skujenieka “Lūgšana”.

Kamēr vēl dreb mana roka,
Kamēr vēl dreb rokas ēna,
Paliēc, joprojām paliēc
Mulstoša, karsta un lēna.

Kamēr vēl esmu pie prāta.
Paliēc Tu manā prātā,
Paliēc, joprojām paliēc
Balta un pasargāta.

Katrā no šīm rindām redzu Pienākumu un Mīlestību. Tā ir viņa mīlestības un pienākuma caurvīta lūgšana savai Tautai, Latvijai, Ģimenei, Brīvībai, Darbam un Kultūrai, viņa aizrautībai un atdevei kordziedāšanas mākslai. Visvairāk tautai un Latvijai. Vai atļauties darīt to, kas ir tikai Tavs aicinājums? Vai tomēr atkal un atkal uzņemties pienākumus, kas svarīgi citiem? Romāns Apsītis bija pienākuma cilvēks, patriots un nacionālo vērtību kopējs, kas dziļi sevi noenkurojis šajās vērtībās.

1. Pienākums, tiesībnieks un valstsvīrs

Jebkurai valstij ir vēsturiskas saknes, un tās tautas pārstāvji pastāvīgi veido vēsturi. Atsevišķi indivīdi to dara spilgtāk un vairāk. Par cilvēku tautā, viņu likteni un spēku liecina pienākumu uztvere, to izpilde un mīlestības mantojums.

Pavadot profesoru mūžībā, visbiežāk dzirdējām vārdus: godaprāts un pienākums. Pienākums ir tikumiskas saistības, kas izjūtamās kā morāles likumu prasība. No morāles filozofiem vislielāko uzsvāru uz pienākumu likuši Senās Grieķijas stoiķi un vācu filozofs Imanuels Kants, kategoriskā imperatīva jēdziena iedibinātājs.³

¹ Buzans B. Cilvēki, valstis un bailes. Rīga: AGB, 2000, 210. lpp.

² Apse D. Pamatnormas īstenošanas uzturētāji: zināmie un nezināmie. No: Centrālās un Austrumeiropas juridiskās tradīcijas un juridiskās identitātes jautājumi. Latvijas Universitātes 76. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 142.–150. lpp.

³ Ideju vārdnīca. Domātāji, teorijas un jēdzieni filozofijā, zinātnē, reliģijā, politikā, vēsturē un mākslā. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 412. lpp.

Romāns Apsītis spēja “neuzķerties” uz ārējā spožuma āķa, kas apstādina cilvēciskā potenciāla attīstību. Tādējādi izpaužas viņa drosme, patriotisms un pašcieņa. Viņš bija vairāk nekā 300 publikāciju autors un Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktors.

Kā tiesībnieku un docētāju Romānu Apsīti atceros kopš 1983. gada. Viņš bija docētājs, kas “infcēja” ar zinātkāri, un domātājs, kas ietekmēja tiesībvēsturisko dogmu maiņu pirmsatmodas laikā. Atceros viņa lekcijas un darbību, vadot mūsu studentu zinātnisko pulciņu, un mana referāta par sievietēm zinātniecēm un praktiķēm izvirzīšanu Tartu studentu konferencei. Sarežģījušos apstākļu dēļ to nolasīja cita studente. Taču Romāns Apsītis (kā vienmēr uzmanīgs un rūpīgs) atrakstīja apsveikuma kartīti, ka viss noritējis ļoti labi. Šī uzmanība, inteligence, cieņa pret otru cilvēku ir neaizmirstama. Viņš bija ļoti taktisks cilvēks. Un tik daudzpusīgs! Ar vēlēšanos radīt, rast atslēgu uz tautas kopīgo saziņu. Domāju, ka viņš varēja atslēgt un saprast tautas kultūru dziļāk, esot kordziedāšanas mākslā, kā arī lietojot izcilu latviešu valodu un ievērojot pedantisku pareizrakstību, kad rakstīja savā skaistajā, neatkārtojamajā rokrakstā. Viņš mēdza sacīt: “Es uzticos tikai savam arhīvam!” Tajā patiešām valdīja pedantiska kārtība. Atceros, ka, Satversmes tiesā pārļausot kādu nolēmuma projektu, viņš izņēma no sava galda atvilktnes pierakstus, atšķīra tos kādā atzīmētā datumā un ar humora dzirksti acīs sacīja: pirms gada to teica docētāja A. savā atklātajā lekcijā. Viņš bija konspektējis to. Profesora kalendāru katru dienu piepildīja skrupulozi ieraksti un komentāri. Kā mans promocijas darba vadītājs viņš deva man lielu brīvību un uzticējās maniem meklējumiem, uzteicot veiksmīgākos. Viņa dzīvi un darbus redzu kā paraugu tam, kā caur pienākumu izpildi spodrināt tiesību zinātni, kultūru un stiprināt tautas politisko spēku. Ticība un pašlūgība Latvijas brīvības un neatkarības mērķa sasniegšanai, pēc kura tiekies, bija viņa pienākums, cerība un mīlestība.

Tiesībnieks veic savu uzdevumu, arī “vienkārši” radot jaunas zināšanas un uzturot noteiktu eksperta līmeni. Arī darbojoties konstitucionālajos orgānos. Vēl labāk, ja viņš ievēro brīnišķīgo, kas dzīvē notiek arī ārpus profesionālās darbības, juridiskās zinātnes, tiesībvēstures.

Romāns Apsītis kā tiesību vēsturnieks asistēja profesoram Voldemāram Kalniņam, kurš savukārt vairāk mīlēja seno laiku vēsturi un līdz 1944. gadam bijis Tartu Universitātes audzēkņa profesora Vasilija Sinaiska asistents un zinātniskais pēctecis Latvijas augstskolas Juridiskajā fakultātē. Pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu otrā pusē iezīmēja lielu vēsturisku pārmaiņu sākumu.

Zināms, ka Padomju Latvijā latviešu emigrācijas vēsturnieku (Edgara Andersona u. c.) pētnieku darbiem bija stingrs pieejas aizliegums. Tie atradās t. s. speciālajos fondos. No vairākkārtējām sarunām ar igauņu kolēģi Peteru Jervelaidu uzzināju, ka padomju Igaunijā šiem izdevumiem tāds aizliegums nebija noteikts (kurš lasīs latviešu valodā). 1987. gadā Romāns Apsītis devās uz Tartu Universitāti profesionālai pilnveidei un vairākus mēnešus strādāja ar tur pieejamiem darbiem, rūpīgi studēja un konspektēja minētos pētījumus. Igaunijas kolēģis Peters Jervelaidis uz Romāna Apsīša istabas durvīm uzlika uzrakstu “Romāns Apsītis. Latvietis”.⁴ Vēstures “jaunlatviešu” loki atkārtojas. Stažēšanās laikā izveidojās neliela zinātnieku grupa, kuras locekļi strādāja bibliotēkā un lasīja lekcijas viens otram.

⁴ No profesora P. Jervelaida stāstījuma 2019. gada 28. februārī. Personiskā arhīva materiāli.

Igauņu kolēģi pirms prombraukšanas viņu uzstājīgi pierunāja iegādāties jaunas un modernas brilles. Pēc dažiem mēnešiem viņš atgriezās Latvijā. Viņš bija aizpildījis iztrūkstošo zināšanu robu un ar šo iegūto bagāžu bija tādā pašā informētības līmenī kā latviešu juristi tiesībnieki plašajā trimdas pasaulē.

Ideju sintēze notiek arī vēlāk, tiekoties ar Dītrihu Andreju Lēberu un Egilu Levitu.

Pasaules latviešu juristu pirmajā kongresā, kas 1990. gada 8.–13. oktobrī noritēja Rīgā ar devīzi “Par brīvu un tiesisku Latviju”, Dītrihs Lēbers ieradās ar dāvanu – Latvijas 1937. gada Civillikuma atkārtotu izdevumu. Kongresā viņš kopā ar Romānu Apsītis uzstājās ar referātu “Pirmskara Latvijas tiesiskais mantojums”, savas domas ilustrējot ar materiālu krājumiem par Latvijas tiesībām 1918.–1940. gadā, par Baltijas valstu sadarbību tiesību laukā neatkarības laikā un par Latvijas tiesībām ārzemju un trimdas literatūrā.⁵ Šī darbība ieliek pamatus arī nākotnes Neatkarības deklarācijas nostādņēm. Tīrā pētniecība izrādījās vērtīga sabiedrības praktiskajā dzīvē.

Akcentējot tautas pienākumu gaumes un kultūras idejas attīstībā, I. Kants uzsvēris: tiklab laikmetam, kā tautām, kurās rosīgie centieni pēc likumīga sabiedriskuma, kas ļauj izveidot stingru vispārēju kopību, bijuši saistīti ar lielām grūtībām, kādas jāpārvar, atrisinot smago uzdevumu – savienot brīvību (un tātad arī vienlīdzību) ar spaidiem (ar cieņu un pakļaušanos drīzāk aiz pienākuma nekā aiz bailēm), – šādā laikmetā šādai tautai pirmajai bija jāatrod iespēja mākslā savstarpēji apmainīties idejām izglītotākajai un neizglītotākajai daļai, jāmeklē saskaņojums starp pirmās izkoptību un izsmalcinātību un otrās dabisko vienkāršību un oriģinalitāti, un šādi jāatrod līdzeklis, lai apvienotu augstāko kultūru ar pieticīgo dabu, kas ir pareizā, ne pēc kādām vispārīgām kārtulām nenoteicamā mēraukla arī gaumei kā vispārējai cilvēku maņai. Gaumes iedibināšana tautā ir tikumisko ideju attīstīšana un morālo jūtu izkopšana.⁶

Kā docētājs četrdesmit gadus un arī turpmākos pienākumus pildot, viņš allaž bija nosvērts, patriotisma pilns, laipns un ar izcilu humora izjūtu apveltīts cilvēks, kas garus gadus pašai dziedīgi kalpoja savai tautai un Latvijai.

Romāns Apsītis strādāja Satversmes tiesas sastāvā tās pastāvēšanas pirmajā desmitgadē. Bija jāatbild uz dažādiem izaicinošiem tiesību jautājumiem. Arī par tiesību būtības un efektivitātes aspektiem, lai pasargātu tiesības no to izmantošanas pretēji to mērķim, jo tādos gadījumos tiesības jāsamēro arī ar ētikas mērauklu.⁷ Sarežģītās situācijās viņš palīdzēja ar mierīgu skatu, bieži ar humoru novērtēt, kam ir vērts tērēt savu enerģiju un zinātkāri un kādās situācijās labāk ir neiesaistīties laikietilpīgos procesos. “Latvijas Valsts mežu” lietā R. Apsītis bija lietas referents un tiesas sēdes priekšsēdētājs. Veicinot tiesību sistēmas sakārtošanu, veicot kontroli pār to, lai konstitucionālās institūcijas ar to izdotajiem aktiem neizjauktu valsts varas

⁵ “Dītrihu Andreju Lēberu var uzskatīt par mūsu Dziesmotās revolūcijas tiešu līdzdalībnieku. Viņš aktīvi atbalstījis Latvijas neatkarības centienus. Šajā ziņā ārkārtīgi nozīmīga bija viņa pārliecinošā uzstāšanās Tallinas starptautiskajā konferencē (1989. g. 30. VI – 1. VII) “Vācijas un PSRS 1939. gada 23. augusta un 28. septembra līgumu tiesiskais novērtējums”. Apsītis R. Par Latvijas pamatu vīriem. Runas. Raksti. Referāti. 16.01.1998., Nr. 11/12 Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/31202>

⁶ Kants I. Spriestspējas kritika. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 157.–158. lpp.

⁷ Piemēram, Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2000-03-01 norādījusi: “Tiesību būtība un efektivitāte izpaužas arī to ētiskumā. Demokrātiskas sabiedrības leģitīmājos interesēs ir prasīt no saviem politiskajiem reprezentantiem lojalitāti pret demokrātiju.” Sk.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01, secinājumu daļas 6. punkts. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 1999–2000. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 87.–112. lpp.

savstarpējās kontroles un līdzsvara attiecības, lietā bija jāvērtē Ministru kabineta rīcība saistībā ar “Latvijas Valsts mežu” politiku un koncepciju (īstenotu ačgārnā secībā). Vispirms tika izdots apstrīdētais akts (tam pēc juridiskās dabas bija jābūt likumpamatotam), kam bija jābalstās uz jauniem likumiem. Taču tas nevarēja notikt, jo pašu likumu vēl nebija. Tomēr, pieņemot jaunus likumus un atzīstot par spēku zaudējušu iepriekšējo likumu, no tiesiskas valsts principa izrietošā prasība pēc tiesību normu (aktu) hierarhijas pakāpeniski tika izpildīta. Lietas tiesību jautājumā, pastāvot tiesiskai sakārtotībai un ņemot vērā saprātīguma apsvērumus, tiesa pamatoti nolēma izbeigt tiesvedību lietā.⁸

Kā tiesību zinātnieks un enciklopēdists viņš pilnveidoja tiesību vēstures un tiesību zinātnes pamatus. Kā valstsvīrs, būdams Saeimas deputāts, tieslietu ministrs, Satversmes tiesas tiesnesis, tiesībsargs, viņš stiprināja Latvijas konstitucionālos pamatus. Tiesībsarga amatā esot, viņš raksturoja sevi: “Pats vienmēr cenšos godīgi un labticīgi strādāt. Tā ir mana iekšēja prasība, un uzskatu, ka visu to pašu drīkstu prasīt arī no biroja darbiniekiem, proti, lai viņi strādātu godprātīgi, būtu zinoši, lai nebūtu augstprātīgi, jo nekas tā cilvēku neatgrūž kā valsts ierēdņu augstprātība, kundziskums un birokrātija, kas ir pilnīgs pretstats labas pārvaldības principam.”⁹ Viņš nepakļāvās diktātam un necieta nekrietnību. Novērtējot laikmeta nogriezni, kurā nācies darboties, viņš uzsvēra: “Mani jaunības maksimālisma gadi iekrita citos laikos. Dzīves gaitā nācies uzzināt dīvainas lietas ne tikai par tiesību, bet visvairāk par cilvēku dabu.”¹⁰

Žurnāla “Jurista Vārds” rīkotajā ekspertu aptaujā un diskusijās par Satversmes kodola normām profesors R. Apsītis zinātniski komentēja un izteica savu redzējumu, iedalot tās divos lokos jeb pakāpēs: pirmās pakāpes 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pants. Otrās pakāpes loks: 36., 55., 64., 82. pants, no pamattiesību sadaļas 91. pants un 100. pants. “Šo kodolu paplašinot, liktu klāt vēl sešus pantus, kas nosaka šis valsts tiesisko ietvaru, varas atzarus un prezidenta statusu, vēl no pamattiesību sadaļas akcentējot vienlīdzību un vārda brīvību.”¹¹

Profesora R. Apsīša dzīve un darbi, iesaiste sociālajās norisēs palīdz izprast indivīda pienākumu valsts priekšā un valsts atbildību indivīda priekšā par tādas vides radīšanu, kurā katrs spētu justies droši un realizēt dzīves mērķus.

Satversme ir vērtību kopa, kuru tās tēvi ir iecerējuši, uzrakstījuši un adresējuši ļoti labai, ļoti godīgai demokrātiskai tautai. Mūsu pienākums ir atcerēties šo mērķi un gādāt, lai nekādā veidā, piemēram, nejaušs skaitliskais vairākums, nevarētu vērsties pret demokrātijas pamatvērtībām un tās apdraudēt.

Lai gan ikviens Latvijas pilsonis ir tikai daļa no Latvijas tautas, tomēr tas neatvbina no pienākuma būt gatavam (un arī spējīgam) domāt par Latvijas tautas labumu, saprast notiekošos procesus. Kritiski vērtēt informāciju, zināt un spēt brīvi

⁸ Satversmes tiesas lēmums par VAS “Latvijas Valsts meži” par tiesvedības izbeigšanu lietā. Latvijas Vēstnesis, 06.04.2000., Nr. 123/124. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/4101-par-vas-latvijas-valsts-mezji> [aplūkots 01.03.2022.].

⁹ Matule S. Tiesībsargs nesola drīzu revolūciju. Intervija ar Romānu Apsīti. Jurista Vārds, 06.03.2007., Nr. 10 (463).

¹⁰ No sarunas ar profesoru R. Apsīti 2015. gada 13. februārī. Personiskā arhīva materiāli.

¹¹ Apsītis R. Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 213.–214. lpp.

komunicēt valsts valodā, spēt pašorganizēties biedrībās, iegūstot kopdarbības iemaņas un novērtējot rezultātus, iesaistoties pārvaldīšanā, vēlēties iegūt izglītību, lai saskatītu likumsakarības.¹²

Tieši dzīves sākumā un beigās cilvēkam ir dota vislielākā spēja mīlēt. Tā mīlestība par savas dzīves ieguldījumu, kuru viņš saņēma no savas tautas dzīves laikā un mūža beigās, ir nesalīdzināmi lielāka par jebkuru dzīves laikā saņemto atzinību. Izvadot profesoru Romānu Apsīti, sajūtām īpašu tautas mīlestību.

Romāna Apsīša dzīve izskanēja kā Satversmes preambula, kā mīlestība uz savu tautu un Latviju.

2. Romāns Apsītis un Satversmes preambula

Aizsaulē aizgājušā vēsturnieka, tiesībzinātnieka un valsts darbinieka Romāna Apsīša dzīves un darbu sniegums ir demokrātiskas tiesiskas valsts pamatu stiprināšanas, pamatnormas saturu atklājošs paraugs. Mīlestība un pienākumi ir Satversmes preambulā iekodēts mūs sargājošais dzīvības un mūžīguma kods.

Satversmes ievads jeb preambula ir teksts, kas nosaka kontekstu, kurā jāinterpretē citas Satversmes normas. Preambulās mēdz iekļaut konkrētās nacionālās valsts valststiesisko identitāti raksturojošos elementus, norādes uz konkrētās konstitūcijas tapšanas iemesliem vai valsts izveidošanu. Preambulās ietvertas arī norādes uz valsts politiski juridisko organizācijas formu, galvenajām valsts ārpolitikas vadlīnijām, attieksmi pret reliģiju, saikni ar senāku valstiskuma formu un valsts vēsturisko savdabību. Tāpēc preambulu mēdz dēvēt par “Konstitūcijas jumtu”.¹³ Tā ir nozīmīgākā indivīda audzināšanas funkciju pildošā konstitūcijas daļa. Mūsdienīga demokrātiska sabiedrība objektīvu iespēju robežās sargā savu valsti, savus cilvēkus, savu demokrātisko valsts iekārtu. To nosaka arī Satversmes ievads. Šī funkcija ir būtiska, lai valsts baudītu sabiedrības uzticību un varētu tikt uzskatīta par leģitīmu.¹⁴

Satversmes preambulā pirmo reizi norādīti pilsoņu konstitucionālie pienākumi, apstiprināta Latvijas tiesību sistēma un valsts nepārtrauktība.

Preambulas piektās rindkopas ceturtais teikums norāda uz indivīda pienākumiem Latvijas sabiedrībā, aptverot divus dažādus gadījumus: morālu atgādinājumu par pozitīvu pienākumu rūpēties par sabiedrības kopējo labumu un dot vairāk, nekā to pieprasa tiesību normas, kā arī izturēties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, dabu un vidi. Fundamentālie pienākumi ir lojalitāte pret valsts konstitucionālajiem pamatiem (ietver likumpaklausību), gatavība aizsargāt valsti un valsts uzturēšana.¹⁵

Romāns Apsītis kā pirmais tiesībsargs ar savu darbību un atzinumiem veicināja tiesību ātrākas socializācijas tendences, palīdzot veidot no tautas neatsvešinātu tiesību

¹² Kusiņš G. Latvijas tauta. Jurista Vārds, 15.02.2022., Nr. 7 (1221), 6.–7. lpp.

¹³ Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes ievads. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 95.–96. lpp. Ievadā uzskaitīti nosacījumi un paskaidrojumi par Latvijas valsts būtību, izveidošanas mērķi, konstitucionāli aizsargātām nacionālām pamatvērtībām un pamatnostādņēm, valsts darbības virsprincipiem, kas lasāmi kopā ar Satversmes noteikumiem par valsts varas orgānu pilnvarām, to darbības pamatprincipiem, cilvēka pamattiesībām un pienākumiem.

¹⁴ Levits E. Satversme ārkārtas apstākļos. Jurista Vārds, 05.05.2020., Nr. 18 (1128), 6.–10. lpp.

¹⁵ Balodis R. 2014, 132.–133. lpp.

izpratni, mazinot juridisko nihilismu. Viņa atzinumi (par tiesībām uz taisnīgu tiesu saistībā ar ieslodzīto informēšanu par tiesas sēdi, vēstnieka kandidatūras noraidīšanu vienlīdzības principa satura kontekstā, valsts apmaksāto veselības pakalpojumu pieejamību termiņuzturēšanās atļaujas turētājiem u. c.) bija pienesums, kas balstīts vērtību izsvēršanā, kļūstot par orientēšanās tiesībās palīgīdzekli, ieteikumu veidā spēcīgi ietekmējot tiesisko domu.¹⁶

Satversmes preambula kā rīcības programma mums atgādina mīlestībā godināt brīvības cīnītājus, pieminēt svešo varu upurus, nosodīt komunistisko un nacistisko totalitāro režīmu un to noziegumus, atzīt, aizsargāt pamattiesības, cienīt mazākumtautības, aizsargāt savu suverenitāti, valsts neatkarību, teritoriju, tās vienotību un demokrātisko valsts iekārtu, gādāt par identitātes un pamatvērtību aizsardzību, aizstāvēt valsts intereses, veicināt vienotas Eiropas un pasaules ilgtspējīgu un demokrātisku attīstību. Tikai tad Dievs svētīs Latviju! Lai to saprastu, nepieciešama vairāku pēctecīgu paaudžu turpinātas vēstures zināšanas.

Mīlestība, brīvības gars un taisnīgums staroja no sarunām ar profesoru Romānu Apsīti, kad 2019. gada februārī 77. starptautiskās zinātniskās konferences katedras sekcijas priekšlasījumu noslēgumā suminājām kolēģi viņa nozīmīgajā dzīves jubilejā. Arī tā paša gada vasarā, karstā jūlija dienā, kad ar kuģīti devāmies uz Nāves salu un viņš ar mīlestību un skumjām stāstīja par Pirmā pasaules kara notikumos ierautajiem diviem latviešu strēlnieku bataljoniem Ikšķiles priekštilta pozīcijās Nāves salā, par karā izpostītajiem upuru likteņiem un bojāgājušajiem šajās sadursmēs.

Viņš bija tautas identitātes kopējs arī kordziedāšanas mākslā. Šajā jomā viņa tiesībvēsturnieka zināšanas ļāva precīzi dokumentēt faktus par sava mīļā kora “Daile” vēsturi. Viņš pildīja kora prezidenta pienākumus. Mūža nogalē R. Apsītis 2021. gadā izdeva grāmatu “Gido. Daile. Atmiņas. Vēstījumi. Hronikas. 1951.–1998.”. Vienreizība ir stūrakmens. Tas izskan vienā grāmatas nodaļā. Tas izskan arī par viņa dzīvi un mīlestību.

Romāns Apsītis 1990. gada 4. maijā Latvijas tautas vārdā visai pasaulei no Augstākās Padomes tribīnes nolasīja deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, kuras preambulu bija slīpējis vairākkārt. Tas bija viņa rūpīga un atbildīga darba vainagojums: pievienot savu artavu kopējai konstitucionālo balstu saitei – konstitucionālā ranga aktiem, ieskaitot 1944. gada 8. septembra deklarāciju “Par Latvijas valsts atjaunošanu”¹⁷, savienojot Latvijas brīvvalsti un mūsdienu Latviju. Viņa pārliecinošajā balsī skanēja lepnums par savu tautu, ticība tai un pārliecība, ka brīvība tiks lietota atbildīgi. Deklarācijas un Satversmes preambulas konstitucionālās vērtības un pienākumi ir vienota un nepārtraukta konstitucionālā tilta brīvības mīlestības balsti.

Brīvība nav iespējama bez atbildības un pienākumiem. Tāpēc brīvība nav īstenojama bez tiesību atbalsta. Tikai tiesības, sargājot ikvienas personas brīvību, nošķir brīvību no patvaļas. Tiesības kā smalks tīmeklis, kā sapņu ķērājs notver valdošo

¹⁶ Sk. plašāk: Apse D. Personība, pēctecība un Latvijas tiesiskā doma. Likums un Tiesības, 11. sēj., Nr. 5 (117), 2009, 157.–159. lpp.

¹⁷ Pleps J. Latvijas Centrālās padomes 8. septembra deklarācijas valststiesiskā nozīme. Jurista Vārds, 04.09.2018., Nr. 36 (1042), 8.–13. lpp. 1944. gada 8. septembra Deklarācija par Latvijas valsts atjaunošanu, kuru saskaņā ar Satversmes 44. pantu Latvijas Republikas okupācijas apstākļos izdevis Valsts prezidenta vietas izpildītājs un Saeimas priekšsēdētājs Pauls Kalniņš, uzskatāma par spēkā esošu konstitucionāla ranga aktu. Deklarācija uzskatāma par vienu no Latvijas rakstītās konstitūcijas sastāvdaļām.

brīvības garu, brīvības elpu, lai piepildītu ar to ikviena cilvēka dzīvi. Savukārt Satversme ir rāmis, kurā tiesību austais brīvības tīmeklis ir nostiprināts, pielāgojot to tieši mūsu nācijas brīvības garam un taisnīguma izjūtai.¹⁸

Kopsavilkums

Satversmes Preambula ir Satversmes tēvu un 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” autoru ticības un cerības piepildīto darbu pārvērtība mīlestībā.

Viss Romāna Apsīša mūžs bija pienākums un mīlestība, kas veltīts viņa tautai un Latvijai.

Profesora dzīve un darba piensums tiesībvēsturē, darbs Latvijas konstitucionālo pamatu stiprināšanā un skaidrošanā tautai un īpaši jaunākai juristu paaudzei ir palīdzējis atklāt pamatnormas saturu un izprast:

1. Latvijas tiesību vēsturi un nepieciešamību apdraudējuma gadījumā aizstāvēt Satversmi;
2. Tiesiskas, demokrātiskas, nacionālās valsts kā cilvēku brīvību garanta lomu un uzdevumus globalizācijas, tehnoloģiju un arī kara laikmetā;
3. Brīvības, ticības savai tautai, cilvēciskiem kontaktiem un ticības uz izglītošanos neizmērojamo nozīmi tautas labuma nostiprināšanā;
4. Cauri laikiem mums atstātā dialoga iespēju un paraugu tam, kā nesavtīga godprātīga pienākumu izpilde spodrina kultūru un stiprina tautas politisko spēku.

Paldies, ka atstāji izpratni par Latvijas valsts mūžu un atbildību par tās nākotni! Tās mums, savu skolotāju iedvesmotiem, jāveido tālāk.

Mēs Romānu Apsīti atminēsimies ar patiesu cieņu un godbijību.

¹⁸ Osipova S. Brīvība. Jurista Vārds, 15.02.2022., Nr. 7 (1221), 40.–41. lpp.